PSİKANALİZ DİZİSİ

Bastırma ve Bastırılanın Geri Dönüşü

Sigmund Freud

Almanca aslından çeviren: Oya Kasap

teLOS

OYA KASAP: Almanya doğumlu. İlk öğrenimini Almanya'nın Augsburg kentinde, orta ve lise öğrenimini Tarsus'ta tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümü yüksek lisans mezunudur. Halen Galatasaray Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır ve Marmara Üniversitesi Sinema bölümünde doktora öğrencisidir.

Almanca'dan Türkçe'ye çevirdiği kitapların yanı sıra farklı dergilerde yayınlanmış yazıları vardır.

Telos: 11
Psikanaliz Dizisi: 2
Dizi editörleri: Cemal Dindar, İshak Sayğılı, Evren Asena

Bastırma ve Bastırılanın Geri Dönüşü
Sigmund Freud

Almanca aslından çeviren: Oya Kasap

İngilizce çeviri ile karşılaştırma ve Türkçe terim uyarlaması:
Cemal Dindar, İshak Sayğılı

Telos Yayınevi'nde birinci basım: Kasım 2014

Telos Yayınevi
Sertifika no: 28676
Şehit Muhtar Mahallesi, Ana Çeşme Sokak
No. 14/4 Beyoğlu 34435 İstanbul
Telefon: (0212) 249 24 80
www.teloskitap.com
e-posta: telosyay@gmail.com

Kapak ve sayfa tasarımı: Ebru Özbay - Sertaç Ergin

Baskı: Ceylan Matbaa (Sertifika no: 23353)
Davutpaşa Caddesi, Güven İş Merkezi
B-Blok, No: 318 Topkapı İstanbul
Telefon: (0212) 6131079

ISBN 978-605-84950-1-2

Bastırma Ve Bastırılanın Geri Dönüşü

Sigmund Freud

Almanca aslından çeviren: Oya Kasap

telos

Sunuş: Bastırma ve Psikanalizin Diyalektiği

Cemal Dindar

Freud'un kuramını çatan kavramlar düşünülürken sıklıkla görmezden gelinen dinamiklerden biri bu kavramların klasik Alman düşüncesi ile bağıdır. Bu bağı 'bastırma'da sorumluluğun önemli bölümü Freud'a aittir. Zira yaşadığı dönemin ruhuna uygun bir biçimde Freud'un temel hedefi uygulama alanı olan bir 'bilim kurmak' idi ve bu işe girişirken tepki düzeyinde yaşadığı tutumlardan biri de felsefi spekülasyondan uzak durmaktı. Bunun bir nedeni de; bizzat üzerinde düşündüğü ve eylediği alanın felsefe ile bağının 'bilinç sorunu' aracılığıyla hala güçlü olması ve deyim yerindeyse felsefenin tahakkümü altında bulunmasıydı. Bizzat Freud'un çalışmalarında; metapsikoloji yazıları ile ' klinik yazılar', yine 'klinik yazılar' ile insanbilimleri üzerine yazdıkları arasında sözünü ettiğimiz gerilimi hissetmek olasıdır.

Bu 'bastırma'nın bir diğer belirleyeni de yirminci yüzyılın özellikle ikinci yarısında psikanalizin serüveni oldu. Kuramsal çabanın ana ekseni Anglosakson dünyasına yerleşti ve kıta Avrupa'sından kopuş coğrafi olarak da gerçekleşti. Ki sonuç; kuramın yapısındaki kıta Avrupa'sı ussalcılığının Anglosakson deneyciliği karşısında geriye çekilmesi oldu.

Böyle görüldüğünde, Freud'un 'felsefi spekülasyon'dan arındırılmış bir ruhsallık bilgisi inşa etme düşünün bizzat kurduğu bilgi alanı hilafına gerçekleştiği de pekala söylenebilir.

***

Bastırma kavramı psikanalizden yarım yüzyıl önce, modern psikolojinin kurucu adlarınca, örneğin **Johann Herbart** tarafından savunma özelliği olmaksızın, olağan bir ruhsal zihinsel işleyiş düzeneği olarak ileri sürülmüştü: bilinçli olma mücadelesinde, düşüncelerin başka düşüncelerce engellenmesi. Herbart'ın savına göre; engellenmiş düşünceler bir 'eğilim durumu'na geçseler de var olmayı sürdürecekler ve 'bilinç eşiği'nin altına düşeceklerdir. Bastırılmış düşünceler değişen koşullarda ve yeni bileşimlerle hâlihazırda bilinçte olan

düşünceleri yenebilirler ve onları tekrar bastırabilirler.[1]

Johann Herbart adı rastlantısal bir ad olmasa gerek. Kant sonrası klasik Alman felsefesinin önemli merkezlerinden olan ve XIX. yüzyılda **Fichte**, **Schelling** ve **Hegel** adlarına da belli dönemlerde ev sahipliği yapan Jena'da Fichte'nin öğrencisi olmuştu. Freud'un kendine ünlü askeri kişilikleri de örnek alışını anarak diyebiliriz ki onun bilinçsiz olanı keşfinden önce gerek bastırma gerekse Bilinçsiz olan'a dair sezgiler Alman düşüncesinde belirmişti. Özellikle metapsikoloji metinlerinde, öyle görünüyor ki bir tıp doktoru olguculuğuna ne denli dikkat etse de, bu felsefe geleneğinin ve Alman düşüncesinin izleri aşikârdır. Bu metinlerden biri olan 1915 tarihli **Bastırma** metni de bunlardan biri. Bilinçli olan-Bilinçsiz olan diyalektiğinde bastırmanın belirleyiciliğine dair nice savla birlikte...

***

Freud'un da farklı yerlerde özellikle vurguladığı gibi bastırmaya dair kuram bütün psikanalizin

1. The Unified Theory of Repression, Matthew Hugh Erdelyi, Behavioral and Brain Sciences (2006) 29, syf. 500

yapısını konumlandıran bir mihenk taşı gibidir. Onun deyişiyle: "Bastırmayı merkeze alıp psikanalitik kuramın bütün öğelerini onunla ilişkisinde konumlandırmak olasıdır." **Breuer** ile ortak çalışmaları olan 1895 tarihli **Histeri Üzerine Çalışmalar**'dan başlayarak dönem dönem yaptığı düzeltmelerle bastırma üzerine düşünmeye devam etmiştir, Freud. Bu kısa kitapçıkta onun üç metnini; 1915 tarihli Bastırma makalesi, 1939 tarihinde yayınlanan **Musa ve Tektanrılı Din** kitabının son bölümünde yer verdiği **Bastırılanın Geri Dönüşü** pasajını ve her iki metin için tamamlayıcı nitelikteki **Hayırlama** makalesini birlikte yayınlıyoruz.

Hayırlama, **'Die Verneinung'** terimi için en uygun Türkçe karşılık olarak düşünüldü. Almanca terimin kuruluşunda yer alan 'Nein' etimolojik olarak da bu önerimizi destekliyor. Öte yandan Freud'un tartıştığı sorun; bastırılan şeyin, yükünü bir yargılama ile ve olumsuzuyla bildirme düzeneğiyle bir tür kabulünün gerçekleşmesi sürecidir. Türkçede konuşma dilindeki 'hayra yorma'da ve özellikle kaygı verici deneyimleri bu işleme tabi tutmada bu sorunun özü aşikarlaşır.

Freud, 1915 tarihli Bastırma makalesinde ise

psikanalizin diyalektiğini düşünmenin birçok ipucunu vermektedir. Öncelikle bastırma da dahil ruhsallığın insanın 'oluş'uyla ortaya çıktığını, başlangıçtan verili olmadığını ileri sürerek: "…bastırmanın kökensel olarak mevcut olan bir savunma düzeneği olmadığı, bilinçli ve bilinçsiz ruhsal etkinliklerin keskin bir ayrımı gerçekleşmeden oluşamadığı ve özünün ancak bilinçli olanın reddedilmesi ve uzakta tutulmasından oluştuğu sonucuna varmak zorundayız."

Haz-hazsızlık diyalektiğinin bir türevi olarak bastırma, sıklıkla düşülen bir hatayla sadece bilincin bir etkinliği gibi yorumlanıyor. Oysa Freud, Hegel mantığının oluş, nicelik, itme, çekme, devinim gibi önemli kavramlarını kullanarak bastırma işleminde bilinçli olandan bilinçsiz olana ve bilinçsiz olandan bilinçli olana çifte geçişe özellikle vurguda bulunuyor: "…sadece bilinçli olandan bastırılacak olan üzerine etki eden itmenin öne çıkartılmasıyla haksızlık edilmiş olunur. Aynı biçimde kökensel bastırılanın bağlantıya geçtiği her şey üzerine uyguladığı çekim de bir o kadar önemlidir. Bu güçler beraberce etkin olmasaydı, bilinçli olan tarafından itileni almaya hazır bir bastırılan daha

önceden var olmasaydı, bastırma eğilimi büyük olasılıkla amacına ulaşamazdı."[2]

Bu çifte geçiş, hem bilinçli, hem de bilinçsiz olanda batırılmış ya da ortaya çıkmış olanın maruz kaldığı biçim değişiklikleri ya da güdü temsilleriyle bilinçli olanı bilinçsiz ve bilinçsiz olanı bilinçli haline getirmenin diyalektiği ile işliyor.

Batırılmış olana bilincin gösterdiği direncin onun bilinçli hale geçişinin ön koşullarından biri oluşu ve ruhsallığın devingenliği üzerine vurgu bilinç-bilinçsiz diyalektiğini kavramada yol göstericidir. Bilincin uyguladığı direnç, bilinçsiz olana bastırılmış güdü temsilinin biçim değişimleri, bağlantılar kurma ve yeni türevler oluşturmasını belirleyen ana dinamiklerden biridir. Bu bağlantılar ve değişimlerin ortaya çıkardığı türevler 'aslından' ne denli uzaklaşırsa bilinçli olana ulaşmaları o denli kolay olacaktır. Freud bunu şöyle tamamlıyor:

2. Freud'un çabasında yukarıda sözünü ettiğimiz gerilimin bir benzerini burada da görürüz. 1938 tarihli Psikanalize Toplu Bakış değerlendirmesinde içinden geldiği 'eski'ye işaret eder: "… bu yeni bilimin temel kavramları ve ilkelerinin (içgüdü, sinirsel enerji vb.) uzunca süre eski bilimlerin kavramları gibi (güç, kitle, çekim) belirsizlik içinde kalması hiç de beklemediğimiz bir şey olmayacaktır."
Sigmund Freud, Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış, Çev. Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, Birinci Basım, 1996, sayfa 93

“Sanki bilinçli olanın direnci, kökensel bastırılmış olandan uzaklaştırılmalarını sağlayan bir işlev görür.”

Bu metinlerde başka diyalektik karşıtlıklar ve bütünlüklerden de söz edebiliriz: olumlu ve olumsuz parçalara ayrılan ‘kökensel güdüsel temsil’in hayatta ülküleştirmeye de utanca da kaynaklık ettiğine dair sav bunlardan biridir. Güdünün hayatta hangi yazgıya uğrayacağı ve dolayısıyla kişinin yazgısının da ne olacağını belirleyen yukarıda sözünü ettiğimiz bağlantılar ve değişimlerle belirgin bilinçsiz olanın ‘aşırı derecede devingen’ oluşudur.

Bu devingenliğin hangi niteliklerle belirginleşeceği ise enerji işgallerinin niceliğine ve bu niceliğin ölçüsüne bağlı olacaktır. Bastırılmış olanın enerji işgalinin artışı bilinçsizdeki varlığını, azalışı da biçim değişikliklerini, dolayısıyla niteliksel dönüşümünü, dolayısıyla da bilinçli olma olasılığını artıracaktır.

Freud için bastırma, ondan sonra yapılan mekanik yorumların aksine, bir savunma düzeneğinden çok daha fazlasıdır ve neredeyse yapısaldır, ruhsallığın kurucu süreçlerinden biridir.

Öte yandan; Freud’un gördüğü rüyaları yorum-

lamakla ilk sistemini kurduğu bilgi dalında son kapsamlı çalışmasının kendi kavminin bilinçsizi olması; Musa ve Tek Tanrılı Din'de 'Bastırılanın Geri Dönüşü' pasajının bireysel olanla kitlesel olan arasına bastırma kuramını yerleştirmesi de birey-toplum diyalektiği için esinleyicidir.

***

Bastırma ve Bastırılanın Geri Dönüşü, Telos psikanaliz dizisinin ikinci kitabı. İlki **Ben ve O** idi. Daha önceki çevirilerin Türkçeye uygunluğunu bir önceki kitabın sunuş yazısında tartışmış ve kendi önerilerimizi gerekçelendirmiştik. Okunması dileğiyle…

Taksim, 20 Ekim 2014

Bastırma

1915

Kendisini etkisiz hale getirmek isteyen dirençlerle karşılaşmak güdüsel bir itkinin yazgısı olabilir. Daha yakından inceleyeceğimiz belli koşullar altında *Bastırma* durumuna ulaşır. Dış bir uyaran söz konusu olsaydı, açıkça en uygun çare kaçmak olurdu. Bir güdü söz konusu olduğundaysa kaçmak bir işe yaramaz, çünkü Ben kendisinden kaçamaz. Bir zaman sonra yargının reddi (kınama) güdüsel itkiye iyi bir çare olarak benimsenecektir. 'Kınama'nın ön basamağı, kaçmak ile kınamak arasında bir şey olan 'bastırma'dır; kavram psikanaliz araştırmalarından önce ortaya konulamamıştır.

Bastırmanın olası olduğunu kuramsal olarak çı-

karsamak kolay değildir. Güdüsel bir itki bu türden bir yazgıya neden düşsün ki? Bunun için güdü amacına ulaştığında haz yerine hazsızlık vermesi gibi bir koşulun yerine gelmiş olması gerekliliği açıktır. Bu türden güdüler yoktur; bir güdünün tatmini her zaman haz vericidir. Doyum hazzını hazsızlığa dönüştüren özel birtakım durumların olduğunu, herhangi bir sürecin varlığını varsaymak gerekir.

Bastırmanın sınırlarını daha iyi belirginleştirmek için diğer bazı güdüsel durumları tartışabiliriz. Dışsal bir uyaranın, örneğin bir organı tahrip edip yok ederek içselleşmesi, sabit bir uyarı ve gerilim artışını sağlayan yeni bir kaynak oluşturur. Bu biçimde uyaran büyük ölçüde güdüye benzerlik kazanır. Bu durumu *ağrı* olarak hissettiğimizi biliyoruz. Ancak bu sözde-güdünün amacı organdaki değişime ve buna bağlı hazsızlığa sadece bir son vermektir. Ağrının sona ermesiyle birlikte kazanılabilecek başka bir dolaysız haz yoktur. Aynı zamanda ağrı zorunludur; artık sadece kendisini ortadan kaldıracak toksik bir etkene ve ruhsal olarak yolundan çevirecek bir etkiye tabidir.

Ağrı olgusu amacımıza ulaşmada bize fayda sağ-

layacak kadar açık değildir[1]. Açlık gibi içgüdüsel bir uyaranın doyumsuz kalışı olgusunu ele alalım. Doyumsuz kaldığında zorunlu hale gelir; doyurulma eyleminin dışında başka hiçbir şeyle yatıştırılamaz; sürekli bir gereksinme gerilimini korur. Burada bastırma gibi bir şey uzun bir süreliğine söz konusu olmaz gibidir.

Dolayısıyla güdüsel bir itkinin doyurulmamasıyla gerilimin dayanılmaz bir ölçüye vardığı durumlarda bastırma kesinlikle mevcut değildir. Bu duruma karşı organizmanın sahip olduğu savunma araçlarına başka bir bağlamda değinilmelidir.

Psikanaliz uygulamalarında karşımıza çıktığı şekliyle klinik deneyimlere dayanmaya devam edelim. Bu durumda bastırmaya tabi güdünün doyumunun pekâlâ mümkün ve her seferinde de haz verici olabileceğini öğreniriz; ancak öteki talep ve niyetlerle uzlaşmaz olur, yani bir yerde haz üretirken, başka bir yerde hazsızlık üretecektir. Böylelikle hazsızlık motifinin doyum hazzından daha büyük bir güç olması bastırmanın koşulu haline gelir.

1. Ağrı olgusu ile ilgili Freud'un kuramında bir izlek vardır; 1895 tarihli Taslak'ın altıncı bölümünden Haz İlkesinin Ötesinde'nin dördüncü bölümüne, oradan Ketvurma, Belirtiler ve Kaygı'nın son paragraflarına değin uzanır bu tema.

Bunun dışında aktarım nevrozlarına dair psikanalitik deneyimlerden yola çıktığımızda, bastırmanın kökensel olarak mevcut olan bir savunma düzeneği olmadığı, bilinçli ve bilinçsiz ruhsal etkinliklerin keskin bir ayrımı gerçekleşmeden oluşamadığı ve özünün *ancak bilinçli olanın reddedilmesi ve uzakta tutulmasından oluştuğu*[2] sonucuna varmak zorundayız. Ruhsal örgütlenmenin bu türden bir evresinden önce, kişinin kendi karşıtına dönüşmesi, kendi öznesine karşı yönelmesi gibi başka güdü yazgılarının güdüsel itkinin savunma görevini ortadan kaldırdığı kabulüyle bastırmanın bu türden bir kavrayışı tamamlanır.

Bu durumda şunu da kastediyoruz; bastırma ve bilinçsiz olan birbiriyle o derece bağıntılı ki, ruhsal öğelerin inşası ve bilinçsiz olanla bilinçli olan arasındaki ayrımlar hakkında daha fazlasını öğrenene kadar bastırmanın özüne derinlemesine dalmayı ertelemek zorundayız. Öncesinde yapabileceğimiz tek şey, daha önceden söylenmiş birçok şeyi değiş-

2. Freud, Bastırma makalesi ile aynı tarihli Bilinçsiz çalışmasının son bölümünde bu tezi ile ilgili bir düzeltme yapmıştır: "Bastırmanın bilinçsiz ve bilinçöncesi (ya da bilinç) sistemleri arasında oluştuğu ve bir şeyi bilinçten uzak tutmakla sonuçlandığına dair formülün en azından erken bunama ve narsisizmi de kapsaması için değiştirilmesi gereklidir."

tirmeden yineleme tehlikesine karşın, salt betimleyici bir üslupla, bastırmanın klinik olarak bilinen birkaç özelliğini bir araya getirmek olabilir.

Demek ki, güdünün ruhsal (düşünüm-) temsilinin bilinçli olana geçmesine izin verilmediği bir ilk bastırma, bir *kökensel bastırmanın* olduğunu varsaymak için nedenimiz var. Bu ilk bastırma ile birlikte bir *sabitleme* verilidir; ilgili temsil o andan itibaren değişmez biçimdedir ve güdü de ona bağlı kalır. Bu daha sonra üzerinde duracağımız bilinçsiz süreçlerin özelliklerini izleyerek gerçekleşir.

Bastırmanın ikinci basamağı, *asıl bastırma*, bastırılmış temsilin ruhsal türevleri ya da başka yerlerden kaynaklanıp bastırılmış temsille çağrışımsal ilişkiye girmiş olan düşünce dizgeleriyle ilgilidir. Bu ilişkiden dolayıdır ki bu türden düşünümler *kökensel bastırılan*la aynı yazgıyı paylaşırlar. Yani asıl bastırma aslında bir *ardıl sıkıştırma*dır. Bu arada sadece bilinçli olandan bastırılacak olan üzerine etki eden itmenin öne çıkartılmasıyla haksızlık edilmiş olunur. Aynı biçimde kökensel bastırılanın bağlantıya geçtiği her şey üzerine uyguladığı çekim de bir o kadar önemlidir. Bu güçler beraberce etkin olmasaydı, bilinçli olan tarafından itileni almaya

hazır bir bastırılan daha önceden var olmasaydı, bastırma eğilimi büyük olasılıkla amacına ulaşamazdı.

Bize bastırmanın önemli etkilerini gösteren psikonevrozlar incelemesinin etkisi altında kalarak, bunların ruhsal içeriklerini abartma eğilimine kapılıp bastırmanın, güdü temsilinin bilinçsiz olanda var olmaya, örgütlü olmaya, türevler oluşturmaya ve bağlantılar kurmaya devam etmesini engellemediğini kolayca unutma eğilimindeyiz. Gerçekten de bastırma sadece güdüsel temsilin bir ruhsal sistemle, yani bilinçli olanla ilişkisini rahatsız eder.

Psikanaliz, psikonevrozlarda bastırmanın etkilerini anlamamıza yarayacak başka şeyler de gösterebilir. Örneğin güdüsel temsil, bastırma sayesinde bilinçli olanın etkisinden geri çekildiğinde daha sorunsuz ve zengin bir biçimde gelişebilmektedir. Bu durumda güdüsel temsil, deyim yerindeyse karanlıkta hızla çoğalır ve nevrozluya aktarılıp önüne çıkartıldığında, ona sadece yabancı değil aynı zamanda sıra dışı ve tehlikeli bir güdüsel gücü yansıtarak onu korkutan aşırı ifade biçimlerine bürünür. Bu yanıltıcı güdüsel güç sınırsız bir fantezinin

ve başarısız bir tatminin ardından gelen birikimin sonucudur. Son olarak; sözü edilen başarının bastırmayla bağlantılı olması, bastırmanın asıl anlamını nerede aramamız gerektiğinin işaretidir.

Ancak karşıt görüşe bir kez daha döndüğümüzde, bastırmanın, kökensel bastırılmış olanın tüm türevlerini bilinçli olandan uzak tuttuğunun dahi doğru olmadığını tespit ederiz[3]. Tüm bu türevler ister biçim değişikliklerini kabul ederek ister araya sokulan ara bağlantıların sayısı sayesinde olsun, bastırılmış olan temsilden yeterince uzaklaştıklarında önlerine hiçbir engel çıkmadan serbestçe bilinçli olana ulaşırlar. Sanki bilinçli olanın direnci, kökensel bastırılmış olandan uzaklaştırılmalarını sağlayan bir işlev görür. Psikanalitik tekniğin uygulanması sırasında hastayı, bastırılmış olanın, uzaklaştırılarak ya da biçim değiştirerek bilinçli olanın sansürünü aşabilen türden türevlerini üretmeye sürekli teşvik ederiz. Aslında her türden bilinçli amaçlı düşünümden, eleştiriden vazgeçmesini isteyerek ondan beklediğimiz çağrışımlar da bu türden türevlerden başka bir şey değildirler ve bunlarda bastırılmış olan temsilin bilinçli bir akta-

3. Ayrıntılı tartışılması Bilinçsiz çalışmasının dördüncü bölümündedir.

rımını yeniden oluştururuz. Bu uygulama sırasında hastanın, bastırılmış olana bağlı bastırma denemesini tekrar etmek zorunda kalacak kadar yoğun olan bir düşünceyle karşılaşıncaya dek bu türden çağrışımsal düşünce serilerini örmeye devam edebildiğini gözlemledik. Nevrotik belirtiler de yukarıdaki koşulu karşılamış olmalı, çünkü bunlar, yukarıda adı geçen oluşum sayesinde, bastırılmış olanın türevidirler ve eninde sonunda önceden def edildikleri bilince tekrar girmeyi, verdikleri mücadeleyle başarabilmişlerdir[4].

Bilinçli olanın direncinin ortadan kaldırılabilmesi için biçim değişikliğinin ne kadar olması ve bastırılmış olandan ne kadar uzaklaşılması gerektiğini genel olarak söylemek mümkün değildir. Bu sırada hassas bir hesap gerçekleşir; bu hesap oyunu, olanları her ne kadar bizden gizlese de etkisi, bize bilinçsiz olanın işgaline ilişkin belirli bir yoğunluğun söz konusu olduğunu ve bu yoğunluğun

4. 1924'den önceki Almanca basımlarda bu cümlenin sonu şöyledir: "… welches sich mittels dieser Bildungen den ihm versagten Zugang vom Bewußtsein endlich erkämpft hat." Cümlenin Türkçe çevirisi: "… bilinçli olan tarafından yoksun bırakıldığı giriş hakkını bu oluşumlar sayesinde kazanır." Freud 1924'ten sonra 'vom' edatı, yani "bilinçli olan **tarafından**" ifadesi yerine 'zum' edatını yani "bilinçli olan**a"** ifadesini kullanır. (Çev.n.)

aşılmasıyla bilinçsiz olanın doyuma ulaşmasının olanaklı hale geldiğini ele verir. Yani bastırma *son derece bireysel* çalışır; bastırılmış olanın her bir türevi kendine özgü bir yazgıya sahip olabilir; biçim değişikliğinin fazlası ya da azı başarının sonucunu tamamıyla değiştirebilir. Aynı bağlamda şunu da anlayabiliriz; insanların tercihleri olan nesneler, ülküler, en çok tiksindikleriyle aynı algılar ve yaşanmışlıklardan gelir ve kökensel olarak çok küçük değişimlerle birbirlerinden ayrılırlar. Evet, fetişin oluşumunda tespit ettiğimiz gibi[5], kökensel güdüsel temsil iki parçaya ayrılmış olabilir; bu parçalardan biri bastırmaya teslim olurken kalan parçanın tam da bu içsel bağdan dolayı ülküleştirme yazgısına uğramış olması olasıdır.

Biçimi bozmanın az ya da çok olmasıyla sağlanan şeyin aynısı, deyim yerindeyse aygıtın diğer ucunda, haz-hazsızlık üretiminin koşullarında oluşacak bir değişiklikle de sağlanabilir. Ruhsal kuvvet oyununda, başka zamanlarda hazsızlığa yol açan şeyin bir kez de haz vermesini sağlayacak türden değişiklikleri hedefleyen özel teknikler geliştirildi ve bu türden teknik bir araç devreye girdikçe

5. Karşılaştırma için bkz. Freud'un Üç Deneme'si (1905)

başka zaman reddedilen bir güdüsel temsilin bastırılması ortadan kaldırılır. Bu teknikler bu güne kadar sadece *esprilerde* daha yakından izlendi[6]. Genellikle bastırma geçici olarak ortadan kaldırılır ve kısa sürede yeniden kurulur.

Bu türden deneyimler, bastırmanın diğer özelliklerine dikkatimizi vermemize yeter. Az önce anlatıldığı gibi sadece *bireysel* değil aynı zamanda aşırı derecede de *devingendir*. Bastırma sürecini, bir canlının öldürülmesinden sonra o canlının artık hep ölü oluşu gibi, sonucu daim olan biricik bir olay gibi düşünmemek gerekir; bastırma sürekli bir kuvvet harcamasını gerektirir ve bu çaba ihmal edildiğinde başarısı öyle bir sorgulanır hale gelmiş olacaktır ki yeni bir bastırma eylemine gereksinim duyulacaktır. Bastırılmış olanın bilinçli olana doğru sürekli bir baskı uyguladığını ve bu baskının karşıt bir baskıyla dengelenmek zorunda olduğunu düşünebiliriz. Yani bastırmanın sürdürülmesi sürekli bir biçimde kuvvet harcanmasını gerektirir ve ortadan kaldırılması ekonomik olarak bakıldığında tasarruf anlamına gelir. Bastırmanın devingenliği, düşlerin oluşumunu mümkün kılan uyku

6. Bkz. Freud'un Espri üzerine (1905) kitabının ikinci bölümü.

durumunun ruhsal karakterinde de ifade bulur. Uyanıldığında, içeri çekilmiş olan bastırma işgalleri yeniden dışarı yollanır.

Nihai olarak, güdüsel bir itkinin bastırılmış olduğunu tespit ettiğimizde onun hakkında çok az şey söylediğimizi unutmamalıyız. İçgüdüsel itki, bastırma tarafından zarar görmeden çok farklı durumlarda bulunabilir; devinimsiz olabilir, yani çok az bir ruhsal enerjiyle işgal edilmiş olabilir ya da farklı derecelerde enerjiyle işgal edilmiş olabilir ve böylelikle etkin hale gelme yetisine sahip olabilir. Gerçi etkinleşmesi onun bastırmayı doğrudan ortadan kaldırması sonucunu doğurmayacaktır, ancak dolaylı yollardan bilince girişi sağlayacak süreçlerin tümünü harekete geçirecektir. Bilinçsiz olanın bastırılmamış türevlerinde genellikle etkin olma halinin ya da işgalin ölçüsü düşünümlerin tek tek yazgısını belirler. İçeriği, bilinçli olanda egemen olana karşı bir çatışma yaratacak biçimde olmasına rağmen, bu türden bir türevin, düşük bir enerji gösterdiği sürece bastırılmamış olarak kalması gündelik bir olaydır. Ancak nicel etmen bu çatışma için önemli görünmektedir; aslında saldırgan düşünüm belli bir ölçüde güç kazandığında

çatışma güncel hale gelir ve tam da bu etkinleşme bastırmaya yol açar. Yani bastırmanın söz konusu olduğu yerlerde, enerji işgalinin artışı bilinçsiz olana yakınlaşmayla aynı biçimde ve enerji işgalinin azalışı bilinçsiz olandan uzaklaşma veya biçimi bozmayla aynı tarzda işler. Burada, tatsız olanın güçsüzleştirilmesiyle bastırıcı eğilimlerin bastırma yerine bir ikame bulduğunu anlarız.

Şimdiye dek tartışmalarda güdüsel bir temsilin bastırılmasını ele aldık ve bu temsilciyi, güdüden gelen belli miktar ruhsal enerji (libido, ilgi) tarafından işgal edilmiş bir düşünüm ya da düşünceler grubu olarak kavradık. Şimdiyse bu ana dek bütünsel olarak kavradıklarımızı parçalara bölmemizi klinik gözlem zorunlu kılıyor; çünkü düşünümün yanında güdüyü temsil eden başka bir şeyin söz konusu olduğunu ve bu başka bir şeyin düşünümden tamamen farklı olabilecek bir bastırma yazgısına uğradığını bize gösteriyor. Ruhsal temsilin bu diğer öğesi için *duygu toplamı* terimi dile yerleşmiştir; güdü düşünceden koptuğu sürece ona karşılık gelir ve duygu olarak kendini duyuya gösteren süreçlerde niceliğine uygun olarak ifade bulur. Bundan sonra bir bastırma olayını tarif

ettiğimizde bastırmayla birlikte düşünüme ve ona ilişik güdüsel enerjiye ne olduğunu takip etmek zorundayız.

Her ikisinin yazgısı hakkında genel geçer bir şeyler söylemeyi isterdik. Yönümüzü biraz bulduktan sonra bu da mümkün olabilecek. Güdüyü temsil eden *düşün*ümün yazgısının, şayet önceden bilinçli idiyse bilinçli olandan kaybolma ya da bilinçli olma niyetinde idiyse bilinç tarafından engellenmekten farklı bir şey olması pek mümkün değil. Aradaki farkın artık bir önemi yok; istemediğim bir misafirin evimin salonundan ya da holünden dışarı çıkmasını isteyişim ya da onu tanıdıktan sonra evin giriş kapısının eşiğinden adım atmasına izin vermeyişim arasındaki farkla yaklaşık aynı şey[7]. Psikanalizde yüzeysel gözlemlerle edindiğimiz deneyimlerin bize öğrettiği gibi güdüsel temsilin *nicel* etmeninin üç olası yazgısı olabilir: Ya güdü geride hiç iz bırakmayacak biçimde tamamıyla bastırılır, ya niteliksel bir renk taşıyan duygu olarak kendini

7. Bastırma sürecinde işe yarar bu karşılaştırma bastırmanın daha önce sözü edilen bir karakteri karşılık gelecek biçimde de genişletilebilir. Misafire yasaklı olan kapıyı koruması için kapının önüne sürekli olarak duracak bir bekçi yerleştirmek zorunda olduğumu aksi takdirde istenmeyen misafirin kapıyı zorla açacağını eklemem yeterli olacaktır.

gösterir ya da kaygıya dönüştürülür. Son iki olasılık, *güdülerin* ruhsal enerjilerinin *duygulanımlara* ve özellikle de *kaygıya dönüştürülmesini* güdünün yeni bir yazgısı olarak dikkate alma görevini yükler.

Bastırmanın, hazsızlığı önlemekten başka bir itici güce ve niyete sahip olmadığını anımsıyoruz. Buradan, temsilin duygu toplamının yazgısının düşünümdekinden çok daha önemli olduğu ve bu yazgının, bastırma sürecinin değerlendirilmesinde karar verici olduğu sonucu çıkar. Bir bastırma hazsızlık duygusunun ya da kaygının oluşumunu engelleyemiyorsa, bu durumda, düşünceye dair payına ulaşmış olsa da, bastırmanın başarısız olduğunu söyleyebiliriz. Tabii ki başarısız olan bastırma, genel olarak bizim araştırmamızdan kendini sakınmada başarılı olana göre daha fazla ilgimizi çekecektir; sonraki çoğu kez araştırmamızın dışında kalacaktır.

Şimdi bastırma sürecinin *düzeneğine* ilişkin bir görü kazanmak ve öncelikle bastırmanın tek mi, birden fazla mı süreci olduğunu ve psikonevrozların her birinin bastırmanın kendine özgü düzeneklerine göre mi ayırt edildiğini bilmek istiyoruz. Ancak bu incelemenin başında güçlüklerle karşıla-

şıyoruz. Bir bastırma düzeneğine ancak bastırmanın başarılarından yola çıkarak, ona geri döndüğümüzde ulaşabilmekteyiz. Gözlemimizi temsilin düşünce payındaki başarılarıyla sınırlandırdığımızda, bastırmanın genel olarak bir *ikame oluşum* yarattığını öğreniriz. Bu durumda bu türden bir ikame oluşumunun düzeneği hangisidir ya da ayırt edilecek başka düzenekler var mıdır? Bastırmanın arkasında *belirtiler* bıraktığını da biliyoruz. İkame oluşumuyla belirti oluşumunu bir potada eritebilir miyiz ve bu mümkünse belirti oluşumu düzeneği bastırmanınkiyle örtüşmekte midir? Önümüzde duran olasılık her ikisinin birbirinden oldukça saptıklarını, ikame oluşumları ve belirtileri yaratanın bastırmanın kendisi olmadığını, aksine bu son iki oluşumun *bastırılanın geri dönüşü*[8]'nün işareti olarak oluşumlarını bambaşka süreçlere borçlu olduklarını destekler niteliktedir. İkame ve belirti oluşumuna ilişkin mekanizmaları, bastırmanınkilerden önce inceleme altına almak yararlı olabilir gibi görünüyor.

8. "Bastırılanın geri dönüşü" kavramıyla Freud'un yazılarında oldukça erken bir dönemden itibaren karşılaşılır. Savunma-Nöropsikozları (1896) üzerine yaptığı çalışmasının II. bölümünde ve yine bu çalışmaya ilişkin 1 Ocak 1896 tarihinde Fliess'e yolladığı bir taslakta kavram geçmektedir.

Daha fazla ileri geri konuşmanın bir yararının olmayacağı açık; bunun yerine bastırmanın tek tek nevrozlarda gözlemlenen başarıları ayrıntılı çözümlenmelidir. Ancak ben, bilinçli olanın bilinçsiz olanla ilişkisi üzerine güvenilir düşünceler oluşturana dek bu işi de ertelememiz gerektiği gibi bir öneride bulunmak zorundayım[9]. Sadece mevcut tartışmayı tamamıyla sonuçsuz bırakmamak için, bir: bastırma mekanizmasının gerçekten de ikame oluşumlarının düzenek/leriyle örtüşmediğini, iki: birbirinden oldukça farklı ikame oluşum düzeneklerinin varlığını ve üç: bastırma düzeneklerinde en azından bir şeyin, *enerji işgallerinin geri çekilmesinin* (ya da cinsel güdüler söz konusu olduğunda *libido*) ortak olduğunu şimdiden söylemek istiyorum.

Ayrıca en çok bilinen üç psikonevrozun sınırları dâhilinde kalarak bazı örnekler üzerinden burada ileri sürülen kavramların bastırma araştırmalarında nasıl bir uygulama alanı bulduğunu da göstermek istiyorum. Kaygı histerisinin içinde, iyi bir biçimde çözümlenmiş bir hayvan fobisi örneğini seçeceğim[10]. Bastırmaya tabi olan güdüsel itki ba-

9. Ertelenen görev Bilinçsiz çalışmasında yerine getirilmiştir. Özellikle dördüncü bölüm…
10. Kurt adam olgusu

baya karşı duyulan korkuyla eşleşmiş, babaya yönelik libidinal bir tutumdur. Bastırmadan sonra bu itki bilinçte kaybolmuştur; baba bilinçte libido nesnesi olarak mevcut değildir. Korku nesnesine az çok denk düşen bir hayvan, ikame olarak babanın yerine geçer. Düşünüm payı [güdüsel temsilin] için ikame oluşumu, *yer değiştirme* yoluyla belli bir tarzda belirlenen bağlantılar boyunca kendini oluşturmuştur. Nicel pay kaybolmamıştır; kaygıya dönüşmüştür. Sonuç; babadan sevgi talep etmek yerine, kurda karşı duyulan korkudur. Tabii ki burada kullanılan sınıflandırmalar en basit psikonevroz vakasını açıklamaya dahi yetmeyecektir. Dikkate alınması gereken farklı bakış açıları halen vardır.

Hayvan fobisindekine benzer bu türden bir bastırmayı tam anlamıyla başarısız olarak tanımlayabiliriz. Bastırmanın yaptığı tek iş düşüncenin ortadan kaldırılması ve ikame edilmesidir; hazsızlık tasarrufu konusunda hiçbir şey başaramamıştır. Bu nedenledir ki nevrozun işi de son bulmaz, aksine daha büyük önem taşıyan bir sonraki hedefine ulaşabilmek için ikinci bir yöntemle işine devam eder. Kaygının serbest kalmasını engellemesi ge-

reken bir dizi önlemle bir kaçınma girişimi, yani asıl *fobi* oluşur. Fobinin hangi düzenekle hedefine ulaştığını daha özel bir incelemede anlamaya çalışabiliriz.[11]

Asıl *döndürme (konversiyon) histerisi* tablosu bizim bastırma sürecini çok farklı bir biçimde değerlendirmemizi gerektirir. Burada dikkat çeken şey, duygu toplamının tamamıyla ortadan kaybolmasını sağlamanın mümkün olabileceğidir. Hasta bu durumda belirtilerine karşı Charcot'un "*la belle indifférence des hystériques*"[12] adını verdiği tutumu sergiler. Başka zamanlarda bu baskı tam olarak başarılı olmaz; bazı tuhaf duyuların bir parçası belirtilere bağlanırlar ya da fobi oluşumu düzeneğini kendince harekete geçiren kaygının bir parça serbest bırakılması engellenememiştir. Güdüsel temsilin düşünüm içeriği bilinçli olandan tamamıyla geri çekilmiştir; ikame oluşum – ve aynı zamanda belirti – olarak, bazen duyusal bazen devinimsel

11. Bilinçsiz makalesi dördüncü bölümünden: "...hayvan korkusu olan bir çocuk iki durumda kaygı yaşar: bastırılmış sevgi itkisi şiddetlendiğinde ve ikincisi; korktuğu hayvanı algıladığında. İkame düşünce birinci örnekte Bilinçsiz sisteminden Bilinç sistemine bir geçiş noktası olarak, ikinci örnekte ise kaygı boşalımı için yeterli bir kaynak olarak işlev görür."

12. Türkçesi: Histerinin güzel aldırmazlığı (Çev. n.)

nitelikte, ya uyarıcı ya da sönümleyici özellikte, olağanüstü güçte – örnek niteliğindeki olgularda bedensel – bir sinirden uyarı vardır. Aşırı derecede sinirlerden uyarıya maruz kalan bu bölgeye daha yakından bakıldığında bastırılan güdüsel temsilin bir parçası olduğu görülür; bu parça sanki bir *yoğunlaşmayla* işgalin tamamını kendi üzerine çekmiştir. Tabii bu yorumlar da döndürme histerisinin düzeneğini tüm açıklığıyla aydınlatmaz; öncelikle başka bir bağlamda değerlendirilmesi gereken *gerileme* etmenini de eklemek gerekir.

[Döndürme-]histerisinin bastırılması, sadece büyük ikame oluşumlarla gerçekleşmesi mümkün kılınmışsa, tamamıyla başarısız olarak değerlendirilebilir; asıl olarak bastırmanın görevi olan duygu toplamının halledilmesi açısından bakıldığında genel olarak tümüyle başarılıdır anlamına gelir. Döndürme histerisinin bastırılma süreci bu durumda belirti oluşumuyla da sonuçlanır ve kaygı histerisinde olduğu gibi çift yönlü – ya da aslında sınırsızca – devam etmesine gerek yoktur.

Bastırma bu karşılaştırmayı yapabilmek için kullanacağımız üçüncü bir duyumsamada, *saplantılı nevrozlarda,* yine farklı bir tablo çizer. Burada ilk

başta bastırmaya tabi temsil olarak neyi alacağımıza ilişkin çelişkiye düşeriz; libidinal mı yoksa düşmanca bir eğilim mi alınmalıdır. Bu güvensizlik saplantılı nevrozun, ön koşul olarak zalimce (sadist) bir eğilimin şefkatli bir eğilimin yerini aldığı bir gerilemeye dayanmasından ileri gelir. Bastırmaya tabi olan sevilen bir kişiye karşı duyulan bu düşmanca itkidir. Bastırmanın işleyişinin ilk aşamasındaki etki son aşamasındaki etkiden oldukça farklıdır. İlk aşama tamamıyla başarılı olur, düşünce içeriği reddedilir ve duygu yok edilir. İkame oluşumu olarak, vicdanlılığın arttığı bir Ben-değişimi bulunur ve buna belirti demek pek mümkün değildir. İkame ve belirti oluşumu burada birbirinden ayrılır. Buradan bastırma düzeneği hakkında da bir şeyler öğrenilebilir. Bastırma her yerde olduğu gibi burada da libidonun geri çekilmesini sağlamıştır, ancak bu amaç doğrultusunda karşıtının güçlendirilmesi sonucu *tepki oluşumundan* faydalanmıştır. Yani ikame oluşum burada bastırmayla aynı düzeneğe sahiptir ve temelde onunla örtüşür, ancak belirti oluşumundan zamansal ve kavramsal olarak ayrılır. Bastırılması gereken zalimce itkinin içinde bulunduğu kararsız ilişkinin tüm sürecin gerçekleşmesini sağladığı son derece olasıdır.

Ancak baştaki bu başarılı bastırma sürekliliğini koruyamaz; bastırmanın başarısızlığı gittikçe öne çıkar. Bastırmanın tepki oluşumuyla izin verdiği kararsızlık aynı zamanda bastırılanın geri dönmeyi başarabildiği yerdir. Kaybolan duyumsama, toplumsal kaygı, vicdan kaygısı, sınırsız suçlamalar kılığında geri döner; reddedilen düşünceyse *yer değiştirme ile elde edilen ikameyle* genellikle telafi edilir, bu da sıkça çok küçük ya da ilgisiz bir şeye doğru yer değiştirmedir[13]. Bastırılmış düşüncenin kusursuzca kurulmasına yönelik eğilim genellikle açıktır. Nicel, duyumsal etmenin bastırılmasındaki başarısızlık histerik fobinin oluşumundan tanıdığımız kaçış düzeneğinin aynısını, önleme ve yasaklama yoluyla devreye sokar. Ancak düşüncenin bilinçli olan tarafından reddedilmesi inatla sürdürülür, çünkü eylemden sakınılması, itkinin devinimsel olarak zincire vurulması bununla birlikte verilmiştir. Böylece saplantılı nevrozda bastırma işi başarısız ve sonuca varmayan bir çatışmaya dönüşür.

Burada ileri sürülen küçük karşılaştırma dizisi, bastırma ve nevrotik belirti oluşumlarına bağlı sü-

13. Bkz. Sıçan Adam olgusu

reçleri anlamayı ummadan önce çok daha ayrıntılı araştırmalara gereksinim duyulduğu konusunda bizi ikna edebilir. Göz önünde bulundurulması gereken tüm etmenlerin olağanüstü karmaşası onları bize göstermek için tek bir yolun olduğunu gösterir. Bakış açılarından bazen birini bazen diğerini seçmemiz ve kullanıldığında işe yarayacağı düşünüldüğü sürece, ilgili bakış açısını malzeme üzerinden takip etmemiz gerekecektir. Bu işlemlerden her biri kendince yetersiz kalacaktır ve henüz incelenmemiş olan malzemeyle temasa geçtiği her yerde belirsizliklerin oluşmasını engelleyemeyecektir; ancak son kertede iyi bir anlayışın ortaya çıkacağını umabiliriz.

Bastırılanın geri dönüşü[1]

Psikanaliz araştırmalarının ruhsal yaşama ilişkin bize öğrettiği olayların arasında bunun bir yığın benzerine rastlamak mümkün. Benzerlerinin bir kısmı patolojik, diğer kısmı ise normalliğin çeşitliliğine sokulmaktadır. Ancak bu çok da önemli değildir, çünkü ikisinin arasındaki sınır pek de keskin değil, düzenekleri geniş çapta aynı ve ilgili değişimlerin Ben'in kendisinde mi gerçek-

1. Musa ve Tektanrılı Din, Freud'un son çalışmasıdır ve kuramının kültür ve tarihe uyarlanmasına dair bir dizi çalışmanın da son halkasıdır. 'Bastırılanın Geri Dönüşü', bu çalışmanın son bölümünde aynı adı taşıyan pasajdan alındı. Freud'un Yahudi dini ile ilgili temel savlarından biri; Musa'nın kavminin uzun bir tarihsel dönemde onun kurduğu dini terk ettiği, bastırdığı, bu süreçte dinin aslından uzaklaşıp kendince bir biçim ve gelenek kazandığı ve sonra geri döndüğüdür.

leştiği yoksa Ben'e karşı yabancı bir duruş sergileyip, sonrasında belirti olarak mı nitelendirildikleri daha çok önemlidir. Hâlihazırda mevcut olan bol miktarda malzemenin arasından ilk başta kişilik gelişimine ilişkin olan olguları öne çıkartacağım. Genç kız kendisini annesine karşı en uç karşıtlıklara sokmuş, annesinde eksikliğini hissettiği bütün özellikleri kendisinde geliştirmiş ve kendisine annesini hatırlatan tüm özelliklere engel olmuştur. Şunu eklememe izin verin, erken yaşlarda her kız çocuğu gibi annesi ile özdeşleşmek istemiş, şimdi ise enerjisi ile annesine karşı çıkmaktadır. Ancak bu kız eğer evlenir ise, kendisi kadın ve anne olduğunda, düşmanı olarak gördüğü annesine gittikçe benzediğine ve sonunda aştığı anne özdeşliğini gözden kaçmayacak kadar yeniden oluşturduğuna şaşmamalıyız. Bu durumla oğlanlarda da karşılaşırız ve hatta dehasının doruğunda sert ve kılı kırk yaran babasını kesinlikle küçümseyen büyük *Goethe* dahi yaşlanınca babasının kişiliğine ait olan bazı hatları kendinde geliştirmeye başlar. İki kişinin arasındaki zıtlıkların fazlasıyla keskin olduğu durumlarda sözü geçen sorun çok daha dikkat çekicidir. Alınyazısı işe yaramaz bir babanın yanında büyümek olan genç bir adam ilk başta

babasına inat çalışkan, güvenilir ve dürüst biri olarak kendini yetiştirir. Ancak hayatının zirvesinde karakteri değişiverir ve sanki önceleri hep kaçındığı bu babayı kendisine örnek alırmışçasına davranmaya başlar. Bizim konumuzla olan bağlantıyı kaybetmemek için, bu tarz bir gelişim sürecinin başında her zaman babayla erken çocukluk döneminde bir özdeşim olduğunu aklımızda tutmalıyız. Bu özdeşim, sonrasında bir kenara atılır, kendiliğinden telafi edilir ve sonunda kendini tekrar gerçekleştirir.

İlk beş yılda deneyimlenenlerin hayat üzerinde sonrasında hiçbir şeyin karşı koyamadığı belirgin etkilerinin olduğunu uzun zamandır herkes biliyor zaten. Bu erken dönem izlenimlerinin olgun dönemlerdeki tüm etkilere karşı kendilerini ne biçimde dayattıkları ile ilgili olarak söylenecek kayda değer bir sürü şey var, ancak burası yeri değil. Fakat kendini zorla dayatan en güçlü etkinin; ruhsal aygıtının henüz tam anlamı ile algılamadığını varsaydığımız bir dönemde çocuğun karşısına çıkan izlenimlerden kaynaklandığı pek bilinmez. Bu kuşku götürmez bir gerçek; bu gerçek bize o kadar yabancı geliyor ki, bunu anlamayı kolaylaştırmak için fotoğ-

raf çekmek örneğinden yola çıkarak karşılaştırma yapabiliriz, fotoğraf çekerken, çekilen fotoğrafın kendisi gelişigüzel bir biçimde ertelenerek basılır ve fotoğrafa dönüşür. Her şeye rağmen hayal gücü geniş olan bir şairin, şairlere özgü o yiğitlikle bize pek de rahatsız gelen bu keşfi yapmaya önceden kalkıştığını belirtmeliyiz. *E.T.A. Hoffmann* kendi yazınında kullandığı zengin miktardaki varlıklara ilişkin suretlerin, henüz anne kucağında bir süt çocuğu iken posta arabası ile yaptığı bir haftalık seyahat sırasında edindiği imgelerin ve izlenimlerin değişiminden geldiğine bağlar. Çocuklar iki yaşında yaşayıp anlamadıkları şeyleri düşlerin dışında anımsamak zorunda değiller. Tüm bunlar yalnız psikanalitik bir tedavi ile ortaya çıkabilir, ancak hayatlarına ileride herhangi bir zamanda zorunlu itkiler olarak girer, davranışlarını yönetir, belli yakınlık duyguları ve karşıtlık duyguları geliştirmelerine yol açar, sıklıkla gerçekçi temellere oturtulamayan sevi seçimlerini belirler. Bu gerçeklerin bizim sorunsalımıza hangi iki noktada temas ettiğini görmemek mümkün değil. Öncelikle zamanın uzaklığı[2] asıl belirleyici sebep

2. Burada da sözü bir şaire bırakalım. Sevgilisi ile arasındaki bağı açıklamak için şunları kurgular: Yaşanmış yıllarda ya kız kardeşim ya da karımdın. (Goethe, Weimar baskısının IV. Cildi, s. 97).

olarak görülür, örneğin çocukluk anılarında "bilinçsiz" olarak sınıflandırdığımız hatıranın özel durumu. Tüm bunlardan, İsrail kavminin ruhsal yaşantısındaki geleneğe atfetmek istediğimiz durumla bir benzerlik bekliyoruz. Bilinçsiz olanın tasarımını kitle psikolojisine yedirmek pek kolay olmadı tabii ki.

Tarafımızdan aranan görüngülere ilişkin düzenli katkı nevroz oluşumuna yol açan düzeneklerden gelmektedir. Nevrozda da erken çocuklukta yaşanan belirgin olaylar öne çıkar, ancak vurgu zamanda yatmaz, olaya karşı gelen sürece gösterilen tepkide yatar. Şematik bir ifade ile: deneyimin ertesinde tatmin arayışında olan güdüsel bir talep doğar. Ben ya talebin büyüklüğünden uyuştuğundan ya da bu talepte bir tehlike gördüğünden, tatmine yanaşmaz. Bu nedenlerden ilki ikincisine göre daha eskiye dayanır, ancak her ikisi de tehlikeli bir durumdan kaçınmayı öngörür. Ben bastırma süreci ile tehlikeye karşı kendini savunur. İçgüdüsel uyaran bir biçimde engellenir, buna yol açan sebep ve bu sebebe ilişkin algılar ve tasarılar unutulur. Ancak süreç bununla bitmez, güdü ya gücünü korumaya devam etmiştir, ya gücünü tekrar toparlar ya da yeni bir vesile ile yeniden diriltilir.

İsteğini yineler ve normal bir biçimde doyurulmaya giden yol bizim bastırılmış olma yarası olarak nitelendireceğimiz durumdan dolayı kapalı olduğundan, kendisine zayıf olan herhangi bir yerde, yerine geçen-doyum diyebileceğimiz duruma doğru giden bir yol açar. Bu ikame-tatmin ise Ben'in rızası ve fakat anlayışı da olmadan kendisini belirti olarak ortaya koyar. Belirti oluşumu ile ilgili olan tüm görünümler hakkıyla "Bastırılmış olanın geri dönüşü" olarak tanımlanabilir. Ancak onu belirleyen nitelik, geri dönenin, esas olay karşısında uğradığı geniş çaplı bozuşumudur. Anlattığımız son gerçeklikler kümesiyle geleneğe olan benzerlikten bir hayli uzaklaştığımız düşünülebilir belki de. Fakat böylelikle güdüden vazgeçiş sorunsallarına yaklaşmış isek bundan ötürü pişmanlık duymak gereksizdir.

Hayırlama

1925

Hastalarımızın psikanaliz çalışmaları sırasında akıllarına geleni ortaya koyma biçimleri bizim birkaç ilginç gözlem yapmamıza fırsat sunar. “Gücendirici bir şey söyleyeceğimi düşünüyorsunuz fakat benim gerçekten böyle bir niyetim yok.” Bunun, henüz akla gelen bir fikrin yansıtma yoluyla reddedilmesi olduğunu anlıyoruz. Ya da: “Düşteki bu kişinin kim olabileceğini soruyorsunuz. Anne *değil*.” Bunu “O halde annedir” olarak düzeltiriz. Yorum sırasında hayırlamayı göz ardı ederek akla gelen fikrin sadece içeriğini çekip çıkartma özgürlüğünü kullanıyoruz. Sanki hasta şunları demiştir: “ Bu kişinin anne olabileceği aklıma geldi

fakat bu fikri geçerli kılmayı canım istemiyor."[1]

Bilinçsizce bastırılmış olana ilişkin bir açıklama duruma göre rahatlıkla bulunabilir. "Bu durumda en olanaksız bulduğunuz şey nedir? O zamanlar size en uzak gelen şey neydi?" diye sorarız. Hasta tuzağa düşüp en az inandığı şeyi söylerse, bu durumda neredeyse her zaman doğru olanı itiraf etmiş olur. Belirtilerin anlamıyla hâlihazırda tanıştırılmış olan saplantılı nevrozlular, sıkça bu denemeye hoş bir karşıtlık oluştururlar. " Yeni saplantılı bir fikrim var. Hemen şu anlama gelebileceği aklıma geldi. Ama hayır, bu doğru olamaz, yoksa aklıma gelmezdi." Tedavi sırasında kulak misafiri olduğu bahanelerle reddettiği şey tabii ki yeni saplantılı fikrin doğru anlamıdır.

Yani, bastırılmış bir düşünüm ya da düşünce içeriği *hayırlanmaya* izin vermesi koşuluyla bilince nüfuz edebilir. Hayırlama bir tür bastırılmış olanı dikkate almadır; aslında bastırılmış olanın halihazırda ortadan kaldırılmasıdır, fakat elbette ki bastırılmış olanın kabulü değildir. Buradan entelektüel işlevin duygusal süreçten nasıl ayrıldığını görüyoruz. Hayırlamanın yardımıyla bastır-

1. Bkz. Sıçan Adam olgusu

ma sürecinin sadece tek bir sonucu geriye alınır, yani bastırmanın düşünümsel içeriğinin bilince ulaşmaması. Bunun sonucunda bastırma için asıl olan şey sürüp giderken, bastırılmış olanın bir tür entelektüel kabulü ortaya çıkar.[2] Psikanaliz çalışması sırasında genellikle aynı durumun farklı, önemli ve oldukça yabancılaştırılmış değişik bir şeklini yaratırız. Hayırlamayı yenmeyi ve bastırılmış olanın entelektüel olarak bütünüyle kabulünü de başarırız; ancak bastırma sürecinin kendisi bu yolla henüz ortadan kaldırılamaz.

Düşünce içeriklerini onaylamak ya da reddetmek entelektüel yargı işlevinin görevi olduğundan yukarıda sözü edilen görüşler bizi bu işlevin ruhsal kökenine yöneltti. Yargıda bir şeyi hayırlamak temel olarak: "Aslında reddetmek istediğim bir şey var" demektir. Yargı bastırmanın entelektüel ikamesidir; "Hayır"ı onun nişanesi, "*made in Germany*"[3*] benzeri bir menşei belgesidir. Hayırlama sembolü aracılığıyla düşünme kendisini bastırmanın sınır-

2. "Çağırma" kavramı Almanca'da "das Berufen" kavramına karşılık kullanılmıştır. Metin içindeki kullanımı batıl itikada istinat eden bir çağırmadır. Türkçede bir olayın kırk kere dile getirildiğinde başa gelebileceği ve olayın çağrıldığı gibi bir batıl inanç bu türden bir çağırmaya örnek olarak verilebilir. - Çev. n.
3. "Made in Germany": "Alman malı" (Çev.n.).

lamalarından kurtarır ve kendini, performansı için vazgeçilmez olan içeriklerle zenginleştirir.

Yargı işlevi asıl olarak iki karar vermek durumundadır. Bir Şey'e atfedilen bir niteliği onaylamalı ya da onaylamamalıdır ve bir düşünümün gerçeklikte varoluşunu kabul etmeli ya da inkâr etmelidir. Karar verilmesi gereken nitelik, köken olarak iyi ya da kötü, yararlı ya da zararlı olabilir. En eski, oral güdüsel uyaranların dilinden konuştuğunda yargı şunları söyler: "Bunu yemek istiyorum ya da tükürmek istiyorum", ve bu sözler ileriye taşındığında: "Bunu içime almak istiyorum ve bunu dışımda tutmak istiyorum." Yani: "İçimde ya da dışımda olmalı". Kökensel Haz-Ben'i, başka yerlerde de ifade ettiğim gibi, iyi olan her şeyi içine almak, kötü olan her şeyi kendinden dışa atmak ister. Kötü olan, Ben'e yabancı olan, dışarıda bulunan şey ilk başta ona özdeştir.

Yargı işlevinin tasavvur edilen bir Şey'in varoluşuna ilişkin diğer kararı, baştaki Haz-Ben'den gelişen nihai Gerçek-Ben'in ilgisidir (Gerçekliğin sınanması). Artık söz konusu olan, algılanan bir şeyin (Şey) Ben'e alınıp alınmaması değil, mesele Ben'in içinde düşünüm olarak mevcut olanın algı-

ya da (gerçeklik) yeniden çağırılıp çağrılamayacağıdır. Görüldüğü üzere yine bir *Dış ve İç* sorunudur. Gerçek olmayan, salt düşünümsel olan, öznel olan sadece içeride; diğeri, gerçek olan *dışarıda* da mevcuttur. Bu gelişim sürecinde haz ilkesine yönelik dikkat bir yana bırakılmıştır. Deneyimler bize gösteriyor ki, bir Şey'in (doyum nesnesi) sadece 'iyi' bir niteliğe sahip olması, yani Ben'in içine alınmayı hak etmesi önemli değildir; ayrıca gereksinim duyulması durumunda ulaşılabilecek biçimde dış dünyada var olması da önemlidir. Bu ilerlemeyi anlamak için, tüm düşünümlerin algılardan geldiğini, bunların tekrarları olduğunu hatırlamak gerekir. Yani köken olarak düşünümlerin varlığı dahi düşünülenin gerçekliğine kefildir. Öznel ve nesnel arasındaki karşıtlık baştan beri mevcut değildir. Ancak, nesnenin dışarıda mevcut olması gerekmezken, düşünmenin, bir zamanlar algılanmış olanı yeniden üreterek düşünümde tekrar mevcut olmasını sağlama yeteneğiyle oluşur. Yani gerçekliği sınamanın ilk ve son amacı tasavvur edilene uygun bir nesneyi gerçek algıda bulmak değildir, böyle bir nesneyi *yeniden bulmak*, halen mevcut

olduğuna ikna olmaktır.[4] Öznel ve nesnel olan arasındaki yabancılaşmayı sağlayan diğer bir katkı düşünme yetisinin başka bir yeteneğinden ileri gelir. Düşünümde algının yeniden üretimi her zaman onun sadık bir tekrarı değildir; ihmallerle dönüştürülmüş, farklı öğelerin iç içe geçmesiyle değişmiş olabilir. Bu durumda gerçeklik sınamasının bu çarpıklıkların nereye kadar uzandığını kontrol etmesi gerekir. Fakat gerçeklik sınamasının devreye girmesine koşul olarak, bir zamanlar gerçek doyumu sağlayan nesnelerin kaybolduğu görülür.

Yargı motor eylemin seçimine karar veren, düşüncenin ertelenmesine bir son verip düşünmekten eyleme geçilmesini sağlayan entelektüel eylemdir. Düşüncenin ertelenmesine başka yerde de değinmiştim[5]. Bunu deneysel bir eylem, küçük bir boşalım olan motor bir yoklama olarak görmek lazım. Hatırlayalım: Ben bu türden bir yoklamayı daha önce nerede kullandı, şimdi düşünme sürecinde kullandığı bu tekniği nereden öğrendi? Bu,

4. Burada yeniden bulunacak olan "Nesne" anne memesidir. Cinsellik Üzerine Üç Deneme'de benzer bir tema vardır: "Nesneyi bulmak aslında onu yeniden bulmaktır"

5. Karşılaştırma için bkz.: Ruhsal İşleyişin İki İlkesi Üzerine Formüller (1911), Bilinçsiz Olan (1915), Ben ve O (1923), Yeni Giriş Konferansları (1933) 'nın otuz ikinci semineri…

ruhsal aygıtın duyumsal ucunda, duyusal algılarda gerçekleşmişti. Bizim kabulümüze göre algı salt edilgen bir süreç değil; Ben sınaya sınaya gerçekleştirdiği her atılımdan sonra kendini geri çekebilmek için algı sistemine periyodik olarak dış uyaranları denemesini sağlayan küçük işgal yükleri yollar.

Yargı üzerine yaptığımız araştırma belki de ilk kez, birincil güdüsel itkilerin oyunundan entelektüel bir işlevin oluşumuna ilişkin bir görü sağlar. Yargı, kökensel olarak haz ilkesine göre gerçekleşen Ben'in içine alma ya da dışına atma amacına uygun gelişimidir. Yargının kutupluluğu bizim tarafımızdan olduğu varsayılan iki güdü grubunun karşıtlığına denk gelir gibidir. Onaylama – birleşmenin ikamesi olarak – Eros'a, hayırlama – kovulmanın ardılı olarak – yıkma güdüsüne aittir. Hayırlama hazzı, bazı psikotiklerin sergiledikleri negativist tutum, libidinal bileşenlerin geri çekilmesiyle güdülerde meydana gelen bir parçalanmaya bir işaret olarak anlaşılmalıdır büyük ihtimalle. Yargı işlevinin performansı ancak düşünmenin, hayırlama sembolü yaratılarak bastırmanın başarılarından ve böylelikle haz ilkesinin baskısından

bir ölçüde bağımsızlaşmasına izin verildiğinde mümkün olur.

Yadsımaya ilişkin bu görüşte psikanaliz sırasında bilinçsizde bir 'Hayır'ın bulunmadığı ve bilinçsizin Ben tarafından kabulünün olumsuz bir denklemle kendini ifade ettiği çok doğrudur. Bilinçli olmayanı başarılı bir biçimde ortaya çıkardığımıza dair, analizi yapılanın verdiği şu cevaplarla gösterdiği tepkiden daha güçlü bir kanıt olamaz: "*Bunu düşünmedim*" ya da " *Bunun üzerine (hiç) düşünmedim*".

İçindekiler

Sunuş: Bastırma ve Psikanalizin Diyalektiği 7
Bastırma 15
Bastırılanın geri dönüşü 37
Hayırlama 43

